

In de jaren '80 van de vorige eeuw werd er een onderwijsvoorziening gecreëerd voor laagopgeleide volwassenen, voor het verwerven van basisvaardigheden. Door de terugtrekkende overheid dreigt deze nu te verdwijnen. Maar met de inzet van digitale leermiddelen (en ondersteund door vrijwilligers) kan een vernieuwde voorziening voor deze doelgroep tot stand komen.

DOOR Thomas Bersee en Ben Vaske

Slimmer en goedkoper met innovatieve arrangementen

Naar een volwassenen-educatie nieuwe stijl

Nederland telt ongeveer vier miljoen laagopgeleide volwassenen die de vaardigheden lezen en rekenen niet voldoende beheersen om adequaat te functioneren in de kenniseconomie. Voor deze doelgroep werd in de jaren '80 van de vorige eeuw een specifieke onderwijsvoorziening gecreëerd, die toen de naam kreeg van basiseducatie. Halverwege de jaren '90 ging de basiseducatie als aparte tak op in het educatieonderwijs van de regionaal opleidings centra (roc's) en werd daarmee onderdeel van de keten van regulier onderwijs. De financiering werd geregeld door de Wet Educatie- en Beroepsonderwijs (WEB). De gemeenten zijn verplicht om educatie in te kopen bij het plaatselijke roc. Per 2015 gaat het educatiebudget naar de gemeenten en wordt de verplichte besteding bij roc's los gelaten. Dit zou aansluiten bij de decentralisatie van verantwoordelijkheden naar gemeenten. Als het verantwoordelijkheidsgevoel bij het Rijk afkalft, nemen daarmee ook de budgetten af (van 340 miljoen in 2003 naar 53 miljoen in 2013) en daarmee ook automatisch het aantal deelnemers. Zorgen over kwaliteit en continuïteit zijn terecht. Er zijn juist forse investeringen nodig om educatie sterker te maken, zowel kwalitatief als voor wat betreft de ordening van het aanbod.

De bezuinigingen zijn nogal wrang in het licht van verdergaande digitalisering

Tonny (58): 'Vroeger ontweek ik de computer altijd. Maar ik voel me nu dankzij de cursus bij de bibliotheek een stuk zekerder en zelfstandiger.'

van de samenleving. Het klantcontact met organisaties als UWV, de Sociale Verzekeringsbank en de belastingdienst gaat in toenemende mate digitaal. Voorts heeft de rijksoverheid zelfs het voornemen om in 2017 de communicatie met burgers vrijwel uitsluitend digitaal te laten verlopen, terwijl uit diverse onderzoeken blijkt dat ruim een miljoen burgers hiervoor over onvoldoende taal- en computervaardigheden beschikt. Verder wordt de doelgroep zelf ook nog eens getroffen door andere be-

zuinigingen zoals in de Wmo, jeugdzorg en de komende nieuwe Participatiewet (werken naar vermogen). De bezuinigingen worden dan wel verkocht onder de mooie slogans van 'eigen kracht', 'zelfredzaamheid' en 'actief burgerschap', maar er is een gerede kans dat de allerzwaksten kopje onder gaan.

Aanvalsplan

Maar er zijn ook kansen en mogelijkheden. In de rapportage van vijf jaar Aanvalsplan laaggeletterdheid staat dat

in Nederland de afgelopen jaren een belangrijke impuls is gegeven aan de ontwikkeling van een digitale leeromgeving voor laaggeletterde volwassenen met de door Stichting Expertisecentrum ETV.nl (ETV.nl) gerealiseerde multimediale programma's. Deze zijn inmiddels samengebracht op Oefenen.nl. Oefenen.nl is het startpunt voor mensen die interactief aan de slag willen met het verbeteren van hun basisvaardigheden. Op de portal oefenen mensen op een informele manier met taal, rekenen, internetten en omgaan met geld. Tegelijkertijd leren deelnemers over thema's als werk, gezondheid en opvoeding. Individueel gebruik van Oefenen.nl thuis is gratis, organisaties nemen een licentie af. Het totaal aantal accounts bedraagt ruim 1,4 miljoen. In 2012 alleen al bezochten ruim 320 duizend unieke bezoekers de website en werden er ruim 127 duizend nieuwe accounts geregistreerd. Het meest populair zijn Taalklas.nl en de Lees en Schrijf- en Klik & Tik-programma's. Naast het online oefenmateriaal is er ook ondersteunend materiaal in print.

Winst

Er valt nog een enorme winst te behalen voor wat betreft het daadwerkelijk met de materialen oefenen. Hier liggen kansen in meer begeleiding, onder andere door vrijwilligers. Bedrijven en maatschappelijke en educatieve organisaties die educatie voor de doelgroepen aanbieden, kunnen hier een belangrijke rol in spelen. En gemeenten kunnen hierbij zeker een aanjaagrol vervullen. De materialen kunnen in verschillende settingen gebruikt worden: thuis, bibliotheek, school, buurtcentrum, open leercentrum en werkvloer. Ook de begeleidingsvorm kan variëren: partner, kinderen, taalmaatje, stagiaire, onderwijsassistent, bibliotheekmedewerker, docent of online helpdesk. De materialen worden ingezet door een breed scala aan maatschappelijke sectoren en instellingen. De online materialen faciliteren 'blended learning'.

Samenwerking

Op basis van Oefenen.nl heeft ETV.nl met het SBCM (het A&O fonds voor de sociale werkvoorziening), de sw-portal ontwikkeld. Aan Oefenen.nl zijn eigen sw-materialen toegevoegd waarmee

er voor het werkveld een rijke online oefenomgeving ontstaat. Om deelnemers en begeleiders zo goed mogelijk te faciliteren is op basis van de materialen een aantal leerroutes ontwikkeld, bijvoorbeeld voor taal, omgaan met geld en vrije tijd. Het SBCM investeert volop in het informeren van het management en het trainen van docenten en interne begeleiders van sw-bedrijven. Inmiddels beschikken 56 sw-bedrijven over een account en zijn er 220 docenten en interne begeleiders getraind. Diverse gemeenten en praktijkscholen tonen belangstelling voor deze portal. Alle bibliotheken in Nederland beschikken over Oefenen.nl. Bibliotheken kunnen met groepen aan de slag, maar er kan ook met een individueel (thuis) account gewerkt worden. Bibliotheken zijn bij uitstek organisaties die lokaal/regionaal zijn ingebed en er wordt volop geïnvesteerd in aanbod voor laaggeleiden en laaggeletterden.

Veel bibliotheken bieden begeleiding bij de Klik & Tik-programma's van ETV.nl.

Vrijwel alle deelnemers (95%) zijn na afloop over het algemeen tevreden over de Klik & Tik-programma's. Ruim 80 procent zegt door Klik & Tik meer met het internet om te durven gaan. Een even grote groep zegt de vaardigheden die worden besproken zelfstandig te kunnen toepassen.

In Amsterdam werkt ETV.nl samen met de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) en AT5 in opdracht van de gemeente Amsterdam in het Venster op Amsterdam. Met het programma Leef en leer! wordt de doelgroep gezocht. Het doel is het realiseren van een laagdrempelig decentraal en multimediaal educatief netwerk rondom filialen van de OBA. Hiermee wordt gewerkt aan een van de drie pijlers van de Amsterdamse aanpak voor volwasseneneducatie: ondersteu-

Werkzoekenden naar de bibliotheek voor digitale basisvaardigheden

Elke donderdagmiddag is er in de openbare bibliotheek in Oss een cursusbijeenkomst digitale vaardigheden. De cursus is een gemeenschappelijk initiatief van de bibliotheek, het roc, het UWV en de gemeente Oss. De deelnemers oefenen met online oefenprogramma's van ETV.nl. Zij worden daarbij bijgestaan door een maatschappelijke stagiaire en een bibliotheekmedewerker.

Tonny (58 jaar) en Kees (53) waren tot voor kort collega's. Vanaf hun jeugd werkten ze in de bouw, maar als gevolg van de crisis zijn ze onlangs ontslagen. Kees: 'Bij het UWV zei zo'n jong broekie van in de twintig dat ik sollicitatiebrieven moest gaan schrijven. Ik weet helemaal niet hoe dat moet, want ik heb dat nog nooit eerder gedaan. Ik had altijd werk.' Kees en Tonny zijn blij dat ze de Klik & Tik-cursus mochten volgen. Tonny: 'Ik voel me nu een stuk zekerder en zelfstandiger. Ik heb de computer altijd ontweken. Ik wist niet eens hoe ik zo'n ding moest aanzetten.' Kees zegt lachend: 'Wij als bouwvakkers zitten nog in het stenen tijdperk. Maar dit was gelukkig een leuk programma en we kregen prima begeleiding.' Tonny heeft ook thuis dagelijks een uur op de computer geoefend.

Werkm@p

Nuran (38) had een tijdelijke baan als orderpikker bij een medicijnengroothandel, maar kreeg geen verlenging. Nuran: 'Ze werken daar alleen met tijdelijke krachten.' Thuis is er een computer die de kinderen voor spelletjes gebruiken. Haar oudste dochter, die op de middelbare school zit, gebruikt deze nu ook steeds vaker voor school. Zelf gebruikt Nuran de computer om met Google informatie op te zoeken, maar het omgaan met de digitale UWV-werkm@p is haar toch iets te moeilijk. Nuran: 'Vroeger was alles makkelijker, dan ging je gewoon naar het UWV en dan sprak je daar met mensen. Nu moet alles digitaal. Gelukkig helpt mijn dochter mij. Zij is heel handig met de computer.' Nuran is nu voor de derde keer bij een Klik & Tik-bijeenkomst. Naar haar zeggen heeft ze al het een en ander geleerd, maar ze vindt het nog te vroeg om te zeggen of ze er ook echt iets aan heeft.

Ervaringen van de professionals

Mariet van de Poppel van Basisbibliotheek Maasland in Oss is coördinator van de Klik & Tik-cursus. 'De cursus digitale basisvaardigheden past goed in de educatieve taak van de bibliotheek.' Over het effect van de cursus is Mariet positief. 'We hebben het gevoel dat de deelnemers er echt iets aan hebben, al is het natuurlijk maar een eerste aanzet. Het belangrijkste is dat mensen zichzelf niet gaan afschrijven, dat ze actief blijven en dat ze de drempel tot leren overgaan. Veel mensen komen hier binnen met het onzekere gevoel dat ze niet meer mee kunnen in het huidige internet-tijdperk.'

Edith Langen is kwaliteitsmedewerker Werk en Inkomen bij de gemeente Oss. 'Tegenwoordig moet je voor vrijwel elke baan met de computer kunnen omgaan, maar ook zonder baan moet je internetvaardig zijn, want de begeleiding door het UWV verloopt tegenwoordig vrijwel alleen nog maar elektronisch. UWV-kanten die over onvoldoende digitale vaardigheden beschikken, worden daarom doorverwezen naar een Klik & Tik-cursus. In de praktijk gaat het vooral om laagopgeleide mensen tussen de 45 en 60 jaar, die jarenlang hetzelfde werk gedaan hebben en plotseling werkloos worden. Doorgaans zijn het mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt met veelal ook een laag taalniveau en weinig studievaardigheid.' Edith is verheugd dat mensen voor het leren van digitale basisvaardigheden in de bibliotheek terecht kunnen.

ning van zelfwerkzaamheid, voornamelijk door de inzet van e-learning en nieuwe media. Non-profit organisaties kunnen een gratis account krijgen op Oefenen.nl.

Bij een flink aantal bibliotheken zijn inmiddels zogeheten taalpunten of taal- en werkpleinen ingericht waar met veel enthousiasme les wordt gegeven door vrijwilligers. Het gaat om non-formeel onderwijs met een zeer gevarieerd aanbod van leesclubs, conversatielessen, cursussen digitale vaardigheden en cursussen lezen en schrijven. Dat gebeurt veelal met ondersteuning van vrijwilligers. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is het trainen c.q. 'professionaliseren' van vrijwilligers. Bibliotheken doen dit in samenwerking met tal van andere organisaties. Merkbare verbeteringen bij deelnemers zijn vooruitgang in het taalniveau en een aanzienlijke toename van het zelfvertrouwen, de interesse en de behoefte om door te leren.

Krachtig

Door landelijk overheidsbeleid dreigt de volwasseneneducatie te worden gemarginaliseerd. Maar er liggen ook kansen, om aan te grijpen. Zoals de gemeente Den Haag dat doet, door Oefenen.nl uit te rollen naar talloze non-profit organisaties die taalaanbod hebben, en ook naar

het voortgezet onderwijs. De gemeente Veenendaal begeleidt sinds mei van dit jaar 300 werkzoekenden intensief met behulp van diverse digitale mogelijkheden. Oefenen.nl maakt onderdeel uit van dat pakket.

Bij dergelijke initiatieven worden er samenwerkingsverbanden en educatieve netwerken geformeerd. Bibliotheken, vrijwilligersorganisaties, welzijnsorganisaties, onderwijsinstellingen en taalbureaus bundelen hun krachten. Met de juiste inzet van digitale middelen en meer aandacht voor in- en non-formeel leren in andersoortige arrangementen kan het slimmer en goedkoper. ■

Thomas Bersee is onderwijsadviseur bij Cubiss (ondersteuningsorganisatie voor bibliotheken en andere maatschappelijke organisaties). **Ben Vaske** is directeur van Stichting Expertisecentrum ETV.nl

Gebuurde bronnen

- Bersee, T.: 'Beleid: Terugblik en perspectief'. In: *Handboek NT1 voor docenten en opleiders*, 2009.
- Bommeljé, Y. en P-A Keur: *De Burger kan het niet alleen, Digitale dienstverlening die past bij digitale vaardigheden van burgers*, 2013.
- De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2011/2012 van de Inspectie van het Onderwijs.* Hierin lijkt de volwasseneneducatie al gemarginaliseerd te zijn. Het woord volwasseneneducatie komt slechts één keer voor: in de titel van het hoofdstuk over het beroepsonderwijs en de

- volwasseneneducatie. In de kamerbrief over stand van zaken stukken AO Leven Lang Leren van 31 mei 2013 is er ook geen aandacht voor volwassenen, laat staan voor laagopgeleiden.
- Educatie Werkt! Amsterdams beleid voor volwasseneneducatie 2013-2015.* DWI, Educatie & Inburgering, oktober 2012.
- Greef, M. de: 'De kracht van volwasseneducatie'. In: *LVO Nieuwsbrief Voorjaar 2013*, <http://www.lvo-onderwijs.nl>.
- Kamerbrief 'Nader besluit toekomst educatie', 16 mei 2013. Over de uitwerking hiervan is op het moment van afronding van dit artikel nog niets bekend.
- Kasperkovitz, J.M.: *Monitor bestrijding laaggeletterdheid door bibliotheken. Tussenrapportage juni 2013*, juni 2013.
- Kurvers, J. [e.a.]: *Cursistprofielen Laaggeletterdheid NT1 & NT2, Cursisten in lees- en schrijfcursussen en hun onderwijs*. Tilburg, 2013.
- Mes, M. en B. Vaske: 'Online (taal)leren: Hoe bereik je meer met minder?' In: *Sprank, Opinieblad over participatie, werk en inkomen* 7 maart 2013.
- Opbrengsten in beeld, Rapportage Aanvalsplan 2006-2010.* Samenstelling: P. Steehouder en M. Tjissen, augustus 2011.
- R. van Schoonhoven: *Educatie op een kruispunt, Ontwikkelingsrichtingen voor volwasseneneducatie*, 2012.
- S. Smit, m.m.v. T. Bersee: 'Om van gewone dingen meer te weten', *Een brede verkenning naar het gebruik en de waarde van ETV.nl-materialen in non-formele educatie voor volwassenen*, 2011.
- S. Smit en C. van de Ven: *Van kickstart tot cursus? Een kwalitatief onderzoek naar succesfactoren en verbeterpunten bij de inzet van Klik & Tik-materialen bij educatie voor mediawijsheid in bibliotheken*, 2012.
- S. Smit: *Meetinstrument Klik & Tik in bibliotheken, Verslag van de ontwikkeling van een meetinstrument voor het inzichtelijk maken van de effecten bij deelnemers van Klik & Tik in bibliotheken*, 2012.
- S. Smit en D. Camo: *Gebruikersonderzoek Oefenen.nl, Een kwantitatief onderzoek onder actieve en niet-actieve accounthouders van de portal Oefenen.nl van ETV.nl*, 2013.
- S. Smit en D. Camo: *Monitor Klik & Tik 2012-2013. Tussenrapportage: september 2012 - februari 2013*, 2013.

